

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰۴۷۶۶

مدیریت بحران های سیاسی ناشی از فرآیند جهانی شدن:
مطالعه‌ی موردی جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه‌ی ارائه شده به گروه علوم سیاسی
دانشکده‌ی علوم اقتصادی و سیاسی
دانشگاه شهید بهشتی

برای دریافت دانش نامه‌ی کارشناسی ارشد
در رشته‌ی علوم سیاسی

توسط:

اصغر نیکبخت

۱۳۸۶ / ۸ / ۲۸

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا تاجیک

تیرماه ۱۳۸۶

۱ ۵ ۴۷۷ ۳

برگ تائیدیه پایان نامه

عنوان پایان نامه: مدیریت بحران های سیاسی ناشی از فرآیند جهانی شدن: مطالعه‌ی موردی جمهوری اسلامی ایران

نام دانشجو: اصغر نیکبخت

دوره: کارشناسی ارشد علوم سیاسی

این پایان نامه در جلسه‌ی ۸۶، ۴، ۱۱ با نمره‌ی ۱۹ و درجه‌ی عالی مورد تائید کمیته‌ی پایان نامه متشکل از

استادان زیر قرار گرفت:

دکتر محمدرضا تاجیک

استاد راهنما

امضاء

دکتر عبدالعلی قوام

استاد مشاور

امضاء

دکتر محمود سریع القلم

استاد ناظر

امضاء

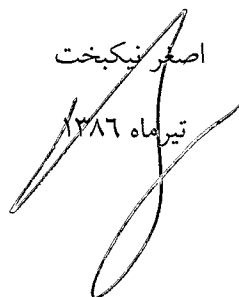

۱۳۸۶ / ۱ / ۲۸

اذعان

مطالب ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده‌ی علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله‌ی زمانی تیرماه ۱۳۸۵ تا تیرماه ۱۳۸۶ به انجام رسیده است. به استثناء کمک‌های مورد اشاره در سپاس‌گذاری محتوای این پایان نامه به طور کامل توسط اینجانب صورت گرفته است. این پایان نامه یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه یا دیگر دانشگاه‌ها ارائه نشده است و کلیه‌ی حقوق این پایان نامه متعلق به دانشگاه شهید بهشتی است.

اصغر نیکبخت
تیرماه ۱۳۸۶

سپاس گذاری

با این که مسئولیت هر روایتی بر عهده‌ی راوی آن می باشد؛ اما بدون تردید، در امر تحصیل علم و دانش و به ویژه تحقیق و پژوهش، همراهی و دلگرمی خیل عظیمی از انسان ها دخیل می باشد. آنها همواره همراه نویسنده، به عنوان یک انسان معمولی می باشند، و در شکل دادن اثر و مهمتر از آن شخصیت وی نقش مهمی بر عهده دارند. من نیز، تحصیلات و هدفمند شدن مطالعات خود را تا حد زیادی مدیون این بزرگواران هستم:

قبل از هر کس از پدر و مادرم تشکر می کنم؛ کسانی که محبت هایشان به راستی به کلام و قلم نمی آید، و سخا و صفای وجودشان حدی نمی شناسد؛ کسانی که ناآگاهانه، عقلانیت، ثابت قدم بودن و تلاش را به من یاد دادند. از اساتید فرزانه؛ دکتر تاجیک، که با سعه‌ی صدری ستودنی، همواره مرا با دلداری ها و راهنمایی های فاضلانه‌ی خود مستظهر نمودند؛ دکتر قوام، که نظم و جدیت را به من آموختند، و نکته های ارزشمندی را برای بهتر شدن تحقیق با من در میان گذاشتند؛ و از دکتر سریع القلم، که مرا از نقطه نظرات خود بهره مند ساختند و با گشاده رویی داوری رساله را پذیرفتند؛ صمیمانه تشکر و سپاس گذاری می کنم.

در کنار اینها انسان هایی بودند، که تجارب روزمره‌ی خود را با آنها پشت سر گذاشته ام؛ و در این مسیر کمک های فراوانی به من کردند. ذکر اسامی آنها در اینجا ممکن نیست؛ اما، باید از دکتر هاشمی که در مباحث اقتصادی کمک کردند، و از دکتر میراحمدی مدیر گروه محترم علوم سیاسی، قدردانی کنم. جواد نکوئی، که دوست و یاور دوران تحصیل من بودند و هستند. برادران و خوهرانم، به ویژه فاطمه و فائزه که بیشتر از هر کس همزاد معنوی من بوده و هستند، متحمل زحمت های فراوانی بوده اند. سرکار خانم مرنندی، منشی مهربان گروه علوم سیاسی، که با روحیه ای سرشار از محبت در پشت سر گذاشتن روندهای اداری کمک های زیادی نموده است. خانم پیغمبر دوست و خانم موسیوند مسئولان کتابخانه‌ی دانشکده‌ی علوم اقتصادی و سیاسی، و خانم البرزی، مسئول کتابخانه‌ی مرکز ملی مطالعات جهانی شدن، که با گشاده رویی، تمام احتیاج مرا به منابع علمی رفع کرده ند. آقایان، فیروز شیخانی، مجید کافی و محمدعلی نوریان از دوستان دوران کارشناسی؛ ناصر امیررحمتی، رحمت الله نادری، محسن صادقی، محمدحسین صفرزاده، وحید رنجبر و امیر رضائی که از دوستان کارشناسی ارشد من بوده و هستند؛ سپاس گذاری می کنم. و دست کلیه‌ی استادانم، هم کلاسی هایم، همه‌ی این افراد و نیز آنهایی که اسمشان را فراموش کرده ام، صمیمانه می فشارم.

چکیده

عنوان پایان نامه: مدیریت بحران های سیاسی ناشی از فرآیند جهانی شدن: مطالعه‌ی موردی

جمهوری اسلامی ایران

نام دانشجو: اصغر نیکبخت

استاد راهنما: دکتر محمدرضا تاجیک

دوره: کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم سیاسی، دانشکده‌ی علوم اقتصادی و علوم سیاسی، دانشگاه

شهید بهشتی

تاریخ ارائه‌ی پایان نامه: تیرماه ۱۳۸۶

پدیده‌ی جهانی شدن یکی از بحث برانگیزترین موضوعات فرا روی کشورها در ابتدای سده‌ی بیست و یکم می باشد، که بررسی آثار و پیامدهای گسترده‌ی این فرآیند بر ابعاد مختلف حیات انسانی از جمله آثار سیاسی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی آن توجه خاص اندیشمندان، سیاستمداران و اقتصاددانان جهان را به خود جلب کرده است. به زعم برخی از این پژوهشگران و صاحب نظران، جهانی شدن اکنون به عنوان یک پارادایم اساسی، چارچوبی برای تحلیل تحولات جاری در حوزه های مختلف و نیز عامل موثری در پیش بینی حوادث شناخته شده است. جمهوری اسلامی ایران نیز، به عنوان یک واحد سیاسی-اجتماعی، به صورت خواسته و ناخواسته- به ویژه پس از پایان جنگ عراق علیه ایران- از این فرآیندها تاثیر پذیرفته، و جامعه‌ی ایران را از سویی با تهدیدها و بحران ها و از سویی دیگر با فرصت هایی مواجه ساخته است. در این شرایط، مسائل ایران از دو منظر مهم می باشد: نخست این که فرآیند جهانی شدن چنان فراگیر است که با سازکارهای مقابله و نفی نمی توان بر آن چیره شد؛ و دوم این که این فرآیند دو چهره‌ی متضاد دارد: چهره‌ی تهدید و چهره‌ی فرصت.

بررسی و ارزیابی سرعت تغییرات در فرآیند جهانی شدن و تاثیرات آن بر کشور در طول دو دهه‌ی اخیر، نشان از آن می باشد که این پدیده، برای جمهوری اسلامی ایران تهدیدزا و بحران زا بوده است؛ و متاسفانه، شرایط کنونی کشور نگران کننده، و فردای آن نگران کننده‌تر می باشد. در این میان، نیاز به نوعی تدبیر استراتژیک که در فرآیند آن، محیط های داخلی و خارجی بحران مورد تحلیل قرار گیرند، و استراتژی هایی ایجاد شوند که نخبگان را برای رسیدن به اهداف و تدابیر شایسته و بایسته حل بحران یاری نماید، لازم و ضروری می باشد. به عبارتی دیگر، در حوزه‌ی مسائل جهانی با دنیای جدیدی مواجه شده ایم که شناخت اصول و مبانی روندهای آن می تواند کشور را در تعیین یک راه منطقی و صحیح در سطح ملی و فروملی که منطبق بر روندهای جدید و نهایت منافع شهروندان باشد، یاری رساند.

مفاهیم کلیدی: جهانی شدن، سیستم، بحران، مدیریت بحران، سیاستگذاری عمومی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	تعریف و اهمیت موضوع
۵	سابقه‌ی تحقیق
۶	سوالات تحقیق
۶	مفروض‌های تحقیق
۷	فرضیه‌های تحقیق
۸	مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق
۸	روش تحقیق
۸	سازماندهی تحقیق
۱۰	پاورقی‌ها

بخش اول: مفاهیم و چارچوب نظری

فصل اول

مفهوم جهانی شدن

۱۳	مقدمه
۱۴	جهانی شدن فرآیندی در حال تکوین
۱۵	تعاریف و دیدگاه‌های موجود درباره‌ی ماهیت جهانی شدن
۱۶	جهانی شدن به مثابه‌ی یک فرآیند تاریخی
۱۸	جهانی شدن به مثابه‌ی یک پروژه
۱۹	جهانی شدن به مثابه‌ی یک پدیده
۲۰	جهانی شدن به مثابه‌ی یک فراگفتمان

۲۲	ابعاد جهانی شدن
۲۳	بعد فنی و تکنولوژیک
۲۴	بعد اقتصادی
۲۶	بعد فرهنگی
۲۸	بعد اجتماعی
۳۰	بعد سیاسی
۳۲	جهانی شدن و دولت-ملت‌ها
۳۶	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل
۳۸	پاورقی‌ها

فصل دوم

بحران و مدیریت بحران

۴۴	مقدمه
۴۵	مفهوم بحران
۵۱	گونه‌شناسی و شاخص‌شناسی بحران
۵۲	بحران کلاسیک و بحران مدرن
۵۵	مدیریت بحران
۵۸	مدیریت بحران به مثابه‌ی سیاستگذاری عمومی
۶۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل
۶۵	پاورقی‌ها

فصل سوم

بحران و مدیریت بحران در فرآیند جهانی شدن

۶۹	مقدمه
۷۰	جهانی شدن و دگرگونی در مفهوم بحران
۷۲	الگوی سیستمی بحران‌ها در عصر جهانی شدن
۷۵	بحران در نظام اقتصادی
۷۸	بحران در نظام اجتماعی- فرهنگی
۸۰	بحران در نظام سیاسی

بحران حاکمیت	۸۱
بحران مشروعیت	۸۳
مدیریت بحران در فرآیند جهانی شدن	۸۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل	۸۹
پاورقی‌ها	۹۲

بخش دوم: مطالعه‌ی موردی جمهوری اسلامی ایران

فصل چهارم

شاخص‌های جهانی شدن در جمهوری اسلامی ایران

مقدمه	۹۹
شاخص‌های فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات	۱۰۰
۱- وضعیت رسانه‌های چاپی	۱۰۲
۲- وضعیت رسانه‌های صوتی و تصویری (رادیو، تلویزیون و ماهواره)	۱۰۶
۳- وضعیت اینترنت و ارتباطات دیجیتال	۱۰۸
شاخص‌های اقتصادی جهانی شدن	۱۱۴
۱- درخواست عضویت در سازمان تجارت جهانی	۱۱۵
۲- حضور ایران در تجارت جهانی	۱۱۶
۳- توجه به سرمایه‌گذاری خارجی در ایران	۱۱۹
۴- خصوصی سازی در ایران	۱۲۱
مشارکت و مبادلات فرهنگی ایران در سطح جهانی	۱۲۳
ادراک نخبگان سیاسی از مفهوم جهانی شدن	۱۲۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل	۱۳۱
پاورقی‌ها:	۱۳۶

فصل پنجم

بحران در نظام فرهنگی - اجتماعی

مقدمه	۱۴۱
تحولات در نظام فرهنگی - اجتماعی	۱۴۳

۱۴۷.....	بحران در ارزش ها
۱۴۹.....	ارزش ها و آرمان های بنیادین جمهوری اسلامی
۱۵۲.....	تغییر و تحولات ارزشی
۱۶۱.....	بحران در هویت
۱۶۳.....	تحولات در سطح فراملی
۱۶۶.....	تحولات در سطح ملی
۱۶۸.....	تحولات در سطح فروملی
۱۷۰.....	جمع بندی و نتیجه گیری فصل
۱۷۲.....	پاورقی ها

فصل ششم بحران در نظام اقتصادی

۱۷۸.....	مقدمه
۱۷۹.....	وضعیت موجود ایران در نظام اقتصاد بین الملل
۱۷۹.....	۱- سهم ایران در تولید جهانی
۱۸۱.....	۲- رشد اقتصادی ایران در مقایسه با کشورهای منطقه
۱۸۲.....	۳- سهم ایران در تجارت جهانی
۱۸۴.....	۴- سهم ایران در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۸۵.....	عملکرد اقتصاد کلان جمهوری اسلامی ایران
۱۸۶.....	رشد اقتصادی و سرمایه گذاری
۱۹۱.....	تورم
۱۹۳.....	بیکاری
۱۹۷.....	جمع بندی و نتیجه گیری فصل
۱۹۹.....	پاورقی ها
۲۰۲.....	نتیجه گیری و فرآیندهای آینده
۲۱۲.....	فهرست منابع

فهرست جداول، اشکال و نمودارها

فصل دوم

- شکل ۱-۲ مدل دایاموند از تحقیق علمی - سیستمی بحران ۴۷
- شکل ۲-۲ مدل دایاموند از مدیریت بحران ۵۷

فصل سوم

- شکل ۱-۳ الگوی سیستمی بحران ها ۷۴
- شکل ۲-۳ الگوی سیستمی مدیریت بحران ۸۸

فصل چهارم

- نمودار ۱-۴ روند افزایش جمعیت و جمعیت با سواد ۱۰۲
- نمودار ۲-۴ تعداد عناوین و شمارگان کتاب های منتشر شده بر حسب تالیف و ترجمه (۸۳-۱۳۶۵) ۱۰۳
- نمودار ۳-۴ روند رشد مطبوعات بر حسب محل انتشار: ۱۳۸۳-۱۳۵۰ ۱۰۴
- جدول ۱-۴ توسعه مطبوعات در سطح جهانی و ایران ۱۰۵
- جدول ۲-۴ میزان رشد در تجارت جهانی (متوسط درصد تغییرات سالانه طی دوره ۱۹۹۷-۱۹۸۵) ۱۱۷
- نمودار ۴-۴ روند افزایشی صادرات و واردات کالا و خدمات به قیمت های جاری ۱۱۸
- جدول ۳-۴ سرمایه گذاری خارجی در ایران و جهان ۱۲۰
- نمودار ۵-۴ تعداد مسافران خروجی و ورودی فرودگاه ها بر حسب پروازهای بین المللی (۸۳-۱۳۴۴) ۱۲۵
- جدول ۴-۴ تعداد پیام های نخبگان سیاسی ارشد جمهوری اسلامی ایران در مورد جهانی شدن و امنیت (۱۳۸۳-۱۳۷۸) ۱۲۷
- شکل ۱-۴ الگوی ارتباطی بین چگونگی برداشت نخبگان سیاسی نسبت به پدیده‌ی جهانی شدن و فرآیند شکل گیری بحران ۱۳۰
- جدول ۶-۴ ارزش شاخص توسعه‌ی انسانی در جمهوری اسلامی ایران (۲۰۰۶-۱۹۷۵) ۱۳۱
- جدول ۵-۴ رتبه بندی کشورها به تفکیک شاخص های جهانی شدن (۲۰۰۵-۲۰۰۴) ۱۳۲

فصل پنجم

- جدول ۵-۱ میزان تقید به نماز خواندن در سال های ۱۳۵۳، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۲ ۱۵۵
- جدول ۵-۲ میزان مشارکت در نماز جماعت در پیمایش های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۲ ۱۵۶
- جدول ۵-۳ میزان مشارکت در نماز جمعه در پیمایش های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۲ ۱۵۶
- جدول ۵-۴ نظر پاسخگویان درباره‌ی افزایش یا کاهش پایبندی مذهبی مردم نسبت به ده سال گذشته ۱۵۸

فصل ششم

- جدول ۶-۱ جایگاه کشورها در پهنه‌ی تولید جهانی در سال ۲۰۰۵ ۱۸۰
- جدول ۶-۲ رشد اقتصادی کشورها در سال ۲۰۰۵ ۱۸۲
- جدول ۶-۳ رشد تجارت خارجی کشورها در سال ۲۰۰۵ ۱۸۳
- جدول ۶-۴ میزان جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۰۵ ۱۸۵
- نمودار ۶-۱ میانگین رشد اقتصادی ایران (۱۳۸۰-۱۳۴۰) ۱۸۶
- جدول ۶-۵ نرخ تورم در چهار دوره‌ی زمانی (۲۰۰۸-۱۹۸۰) ۱۹۲
- جدول ۶-۶ گذشته و آینده‌ی بیکاری در ایران ۱۹۵
- جدول ۶-۷ میزان رضایت از اوضاع اقتصادی ۱۳۸۲ ۱۹۶

طرح تحقیق

- تعریف و اهمیت موضوع
 - سابقه‌ی تحقیق
 - سوالات تحقیق
 - مفروض‌های تحقیق
 - فرضیه‌های تحقیق
 - مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق
 - روش تحقیق
 - سازماندهی تحقیق
-

تعریف و اهمیت موضوع

یکی از مهمترین موضوعاتی که در کانون علایق سیاستمداران و پژوهشگران سیاسی-اجتماعی در حال حاضر قرار گرفته، موضوع "جهانی شدن" می باشد. به زعم این پژوهشگران و صاحب نظران، جهانی شدن اکنون به عنوان یک پارادایم^۱ اساسی چارچوبی برای تحلیل تحولات جاری در حوزه های مختلف و نیز عامل موثری در پیش بینی حوادث شناخته شده است.^(۱)

این فرآیند در ابعاد مختلف بر روی کشورها و از جمله ایران تاثیر گذاشته و با گذر زمان بر تاثیرات آن افزوده خواهد شد. این تاثیرات، شامل جهانی شدن ارتباطات، جهانی شدن اقتصاد، جهانی شدن فرهنگ و جهانی شدن سیاست می باشد. مطابق نظر افرادی همچون کوهن^۲، میلرز^۳، مک گرو^۴ و گیدنز^۵ جهانی شدن پیامدهایی برای سیاست داخلی کشورها نیز به همراه خواهد داشت. گیدنز معتقد است جهانی شدن به همان اندازه که ممکن است سکوی پرتاب باشد، می تواند منجر به سقوط شود و موجب فشارهای شدید بر استقلال محلی و منطقه ای شود.^(۲) این پدیده، به دلیل برخورداری از گستره، سرعت شتابان و مرز ناپذیری

1- Paradigm
2- Kuhn
3- Millers
4- McGrew
5- Giddens

آغازگر فرآیندی است که احتمالاً ابعاد گوناگون جوامع بشری و نظام های سیاسی را تحت شعاع خود قرار خواهد داد.

جهانی شدن، از لحاظ سیاسی دولت ها را نیز تحت تاثیر خود قرار داده است. در مراحل مختلف دوران مدرن، مرزهای جامعه توسط دولت (برخاسته از نظام وستفالیایی) تعریف و تحدید می شد و مرزهای سیاسی کم و بیش بر مرزهای اجتماعی منطبق بود. مرزهای هویتی- فرهنگی نیز، به واسطه ی تلاش های پایدار و حتی کم و بیش خشونت بار دولت از مرزهای ملی فراتر نمی رفت و هر گونه فرهنگ افراطی و فروملی نوعی ناهنجاری یا بحران قلمداد می شد. ولی فرآیند جهانی شدن با فرسایش و نفوذپذیر کردن مرزهای ملی، زمینه ی جدایی جامعه، روابط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را از نهاد دولت- ملت فراهم کرده است.

در جهان معاصر، به واسطه ی گسترش جهانی فن آوری و نوآوری در فن آوری، به ویژه در عرصه ی ارتباطات و اطلاعات، و ناتوانی دولت از کنترل آنها، این نهاد را در چارچوب سرزمین های ملی محصور کرده است. گسترش این جریان ها و شکل گیری جامعه ی فراملی، دولت را در عرصه ی هویت، بازسازی هویت ملی و حاکمیت ملی با مشکل مواجه کرده است، که این نیز به کاهش اقتدار، کارایی و مشروعیت دولت می انجامد. در این فرآیند، دیگر نمی توان با سلطه و سلطه گری، ثبات را با اجبار و خود فریبی فراهم نمود. روندهای جهانی، خواه ناخواه ثبات داخلی کشورها را تحت تاثیر کشورهای دیگر به چالش می کشند. در این مسیر شاید تنها راه سازگاری، انطباق و تغییر همراه با این روندها باشد.

بنابراین، به نظر می رسد اولین گام در این راه طولانی مدت تضاد و بحران، کسب دانش مفید در مورد پدیده هایی می باشد که به منظور جلوگیری از بروز آشوب افسار گسیخته می بایست تحت کنترل درآیند. در این میان، نیاز به نوعی تدبیر استراتژیک که در فرآیند آن، محیط های داخلی و خارجی بحران مورد تحلیل قرار گیرند، و استراتژی هایی ایجاد شوند که نخبگان را برای رسیدن به اهداف و تدابیر شایسته و بایسته حل بحران یاری نماید، لازم و ضروری می باشد. از سویی دیگر، در حوزه ی مسائل جهانی با

دنیای جدیدی مواجه شده ایم که شناخت اصول و مبانی روندهای آن می تواند ما را در تعیین یک راه منطقی و صحیح در سطح ملی و فروملی که منطبق بر روندهای جدید باشد کمک کند، بدون آن که بی دلیل تسلیم آنها شویم و یا به یک باره آنها را انکار کنیم.

جمهوری اسلامی ایران نیز، به عنوان یک واحد سیاسی و اجتماعی، کم و بیش از این فرآیند تاثیر پذیرفته (هرچند هنوز در ابتدای راه می باشد) و جامعه‌ی ایرانی را از سویی، با چالش ها و تهدیدهایی و از سویی دیگر با فرصت هایی مواجه ساخته است. مسائل ایران از دو منظر مهم می باشند:

◀ نخست، این که فرآیند جهانی شدن چنان فراگیر است که با سازکارهای مقابله و نفی نمی توان بر آن چیره شد.

◀ دوم، این فرآیند دو چهره‌ی متضاد دارد: چهره‌ی تهدید و چهره‌ی فرصت. اگر امروز این فرآیند جدی گرفته شود و به درستی باز شناخته گردد، از فرصت های آن به خوبی می توان سود جست و از تهدیدهایش در امان ماند، اما اگر از آن غفلت شود، ابتکار عمل از دست بیرون می شود. از این رو، در پایه گذاری مسیر استراتژیک تکاپوی همه نخبگان علم، فرهنگ و سیاست بایسته است.

در ایران، توجه به فرآیندها و فشارهای جهانی شدن در دوران ریاست جمهوری آقای هاشمی رفسنجانی و با ظهور گروه سیاسی کارگزاران سازندگی - همزمان با تحولات بسیار مهمی در عرصه‌ی جهانی همچون سقوط شوروی به عنوان محور جهان کمونیسم و پایان نظام دو قطبی - آغاز شد؛^(۳) و تا امروز که شاهد افزایش فشارهای این فرآیندها می باشیم ادامه دارد و هم چنان برگستره، سرعت و دامنه‌ی آن افزوده می شود. هدف ما در این تحقیق، این است که تاثیر این مجموعه تغییرات ایجاد شده در نظام بین الملل که تحت عنوان جهانی شدن از آن یاد می شود، بر جامعه و نظام حاکم جمهوری اسلامی ایران و تهدیدها و فرصت های آن را در این مدت زمانی که از عمر آن می گذرد مورد بررسی و تبیین قرار دهیم. برای رسیدن به این مقصود، لازم است شاخصه هایی که بیانگر و نشان دهنده‌ی پدیده‌ی جهانی شدن می باشند را استخراج کنیم و سپس به تبیین تهدیدها و فرصت های آن و برآیند میان این دو بپردازیم. و در گامی دیگر،

در بررسی تأثیرات این پدیده و چگونگی و نحوه‌ی رویارویی جمهوری اسلامی ایران با آن به تجربه و تحلیل تأثیرات این فرآیندها در نظام‌های فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی خواهیم پرداخت. و نتایج، پیامدها و بحران‌هایی را که در حوزه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته‌مورد مذاقه قرار خواهیم داد، تا به چشم اندازی برای آینده دست یابیم.

سابقه‌ی تحقیق

اگرچه اهمیت تحقیق و پژوهش چه در زمینه‌ی جهانی شدن و چه در زمینه‌ی مدیریت بحران، بر اندیشه‌گر اجتماعی آشنا به مقتضیات و شرایط معاصر روشن می‌باشد، با این حال سابقه‌ی موضوع مورد بررسی چندان رضایت بخش نمی‌باشد و در ادبیات سیاسی جامعه‌ی ایران، بیشتر تحقیقاتی هم‌که در این زمینه انجام شده است به آینده‌نگری در این موضوع پرداخته‌اند. البته، آثار مهمی در زمینه‌ی جهانی شدن همچون "جهانی شدن و جهان سوّم، روند جهانی شدن و موقعیت جوامع در حال توسعه در نظام بین‌الملل" از دکتر قوام و کتاب "ایران و جهانی شدن، چالشها و راهکارها" از دکتر سریع القلم، و در زمینه‌ی بحران و مدیریت بحران، کتاب "مدیریت بحران: نقدی بر شیوه‌های تحلیل و تدبیر بحران در ایران" از دکتر تاجیک را نمی‌توان نادیده گرفت.

بنابراین، اگر این نکته را در نظر داشته باشیم که جهانی شدن با گستره و سرعت شتابان خود بحران‌ها و چالش‌هایی را به همراه خواهد داشت، که برای ادامه‌ی حیات ناگزیر به دسته‌بندی این بحران‌ها از نظر تأثیر می‌باشیم، تا با بسیج منافع و نیروهای کافی به مقابله و به مفهومی دقیق‌تر مدیریت مخاطرات ناشی از آن برآیم، به نظر می‌رسد که انجام پژوهش در این زمینه به صورت کاربردی و عینی لازم و بلکه ضروری می‌باشد. امید است که این تحقیق با بهره‌گیری از تحقیقات پیشینیان در خصوص توصیف دو مفهوم جهانی شدن و مدیریت بحران بتواند به تحلیلی با تأکید بر نظام جمهوری اسلامی ایران برسد.

سوالات تحقیق

با توجه به مطالب که در بالا ذکر شد، تحقیق حاضر به پژوهش درباره‌ی نسبت بین دو مفهوم جهانی شدن و بحران و تاثیراتی که این پدیده بر نظام جمهوری اسلامی ایران گذاشته می‌پردازد. بر همین اساس، سوال اصلی تحقیق عبارت است از:

فرآیند "جهانی شدن" (فشرده‌گی زمان و مکان و وابستگی متقابل) در طی دو دهه‌ی اخیر چه تاثیراتی بر نظام جمهوری اسلامی ایران گذاشته است؟

سئوالات فرعی عبارتند از:

- ۱- فرآیند جهانی شدن به چه معناست؟ و پیامدها و عواقب آن کدامند؟
- ۲- بحران و مدیریت بحران به چه معناست؟ و برای حل بحران‌های ناشی از روند جهانی شدن چه راهکارهایی را باید اتخاذ نمود تا بتوان آنها را به فرصت تبدیل نمود؟
- ۳- جهانی شدن چه فرصت‌ها و تهدیدهایی (بحران‌هایی) را در عرصه‌ی سیاسی برای دولت‌ها ایجاد می‌کند؟ و برآیند میان فرصت‌ها و تهدیدها در جمهوری اسلامی ایران چگونه می‌باشد؟

مفروض‌های تحقیق

مفروض‌هایی که در این تحقیق مد نظر می‌باشند، عبارتند از:

- ۱- وجوه اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی جهانی شدن، نسبت به وجوه سیاسی آن با سرعت بیشتری بر کشورهای جهان سوم اثرگذار می‌باشند.^(۴)
- ۲- در چارچوب دنیایی که بخش‌های آن وابستگی عمیق و گسترده‌ای با یکدیگر دارند، اراده‌ی ملی به تنهایی نمی‌تواند از عهده‌ی درک و حل بسیاری از مسائل زندگی اجتماعی و سیاسی برآید.

۳- دوران گذار و دگرگونی های مربوط به روند جهانی شدن، نا آرامی ها و تنش های روانی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی سخت و دگرگون سازی به همراه دارد که مدیریت ویژه خود را می طلبد، از این رو مدیریت تحول و مدیریت بحران نقش بنیادینی را بازی می کند.

۴- بحران های ناشی از فرآیند جهانی شدن، از نوع بحران هایی می باشند که شریف.م عبدالله در کتاب "عصر ابر بحران و قدرت فرد" تحت عنوان "ابر بحران" نام برده است. یک ابر بحران علاوه بر تاثیر مستقیم بر تک تک افراد، در طول چندین دهه و به شکلی تدریجی و آهسته روی می دهد. نمی توان آنها را به عنوان یک خبر مهیج و بزرگ از رسانه های جمعی به اطلاع مردم رساند و آنها را با استفاده از ابزار زور و قدرت درمان کرد. در مجموع، یک ابر بحران نیرویی است برای یک دگرگونی و تحول الگو مانند که می تواند ما را در مسیر تحقیق و جستجو برای یک الگوی متحد کننده یاری دهد.^(۵)

فرضیه های تحقیق

با توجه به تاثیراتی که پدیده ی جهانی شدن در دو دهه ی اخیر بر جامعه و نظام سیاسی- اجتماعی جمهوری اسلامی ایران گذاشته است، فرضیه ی اصلی تحقیق بدین صورت می باشد:

فرآیند "جهانی شدن" طی دو دهه ی اخیر، علی رغم فرصت هایی که برای نظام جمهوری اسلامی ایران داشته، تهدیدزا بوده است.

سایر فرضیه ها عبارتند از:

۱- میزان تهدیدها و فرصت های ناشی از فرآیند جهانی شدن، تا حدی برآیند نحوه ی مواجهه ی ایران با فرآیندها و ساختارهای نو ظهور و قابلیت مدیریت سیاسی برای جهت دهی و هدایت آنها در مسیر منافع شهروندان خویش می باشد.

۲- لازمه‌ی مهار و تدبیر بحران‌های ناشی از فرآیند جهانی شدن در جمهوری اسلامی ایران، شناخت میزان تهدیدها و فرصت‌های آن و توان انطباق و انعطاف‌پذیری با شرایط جدید و از سویی دیگر، شناخت و ادراک نخبگان از تغییر و تحولات درونی و بیرونی می‌باشد.

مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق

در تحقیق حاضر، چندین مفهوم اساسی از جمله جهانی شدن، بحران و مدیریت بحران مورد استفاده قرار خواهند گرفت که به توضیح، تبیین و بیان دیدگاه‌ها و نظریات مربوط به آنها در دو فصل جداگانه خواهیم پرداخت. در این تحقیق، جهانی شدن متغیر مستقل و بحران و مدیریت بحران (با تاکید بر جمهوری اسلامی ایران) متغیر وابسته می‌باشند.

روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد. در مباحث مقدماتی بررسی مفاهیم از روش توصیفی استفاده می‌شود و در بحث اصلی تحقیق که نسبت این مفاهیم در ارتباط با مطالعه‌ی موردی ایران می‌باشد از روش تحلیلی استفاده خواهد شد؛ تا در نتیجه‌گیری بتوان به یک تحلیل عینی و کاربردی دست یافت. روش جمع‌آوری اطلاعات نیز عمدتاً کتابخانه‌ای است و از نظرات و پیشنهادات اساتید راهنما و مشاور استفاده شده است.

سازماندهی تحقیق

این تحقیق، در دو بخش اصلی سازماندهی شده است. بخش اول، که شامل سه فصل می‌باشد، به "مفاهیم و چارچوب نظری" می‌پردازد؛ در فصل اول به بررسی تعاریف، نظریات و ابعاد مختلف پدیده‌ی جهانی شدن به عنوان متغیر مستقل تحقیق خواهیم پرداخت. در فصل دوم تعاریف و نظریات راجع به مفهوم بحران